

sinı ister. Hakîm, Selâmân'ı yanına çağırarak kırk gün kendisine hizmet ve dua ederse Ebsâl'in geri dönebileceğini söyler. Ebsâl'e kavuşabilmek için her şeye razı olan Selâmân kırk gün hakîmin yanında köle gibi çalışır ve her gece Ebsâl'in hayaliyle konuşur. Kırkıncı gün hakîm ona ebedî güzelliğin timsali olan Zühre'yi gösterir. Selâmân, Ebsâl'den vazgeçip Zühre'ye âşık olur, böylece şehvî aşktan kurtulur. Padişah da tacını ve tahtını oğluna bırakır. Eserin son bölümünde anlatılanların görünüşte bir kıssa olduğu, ancak içinin hikmetle dolu bulunduğu vurgulanır. Böylece hikâyede ruhun (mâna) vücut (madde) egemenliğinden nasıl kurtulacağı tasavvufî remizlerle anlatılmaktadır. Padişah (akl-ı evvel), hakîm (feyz-i bâlâ), Selâmân (ruh), Ebsâl (beden), Zühre (ilâhî ve ebedî güzellik), ateş (riyâzet) vb. alegorik unsurlar ilâhî aşk uğruna çekilen ıstıraplı dile getirmek için kullanılan birer araçtır.

Tûsî, *Şerhu'l-İşârât*'ta Huneyn b. İshak'ın tercümesi olarak yer verdiği bu hikâyeden başka İbnü'l-A'râbî'nin *en-Nevâdir* adlı eserinden aktarılan bir hikâye daha kaydeder. Buna göre Selâmân ve Ebsâl bir padişaha esir düşen iki kardeştir. İyî ve temiz kalpli olan Selâmân fidyeye serbest bırakılır, kötülüğüyle bilinen Ebsâl ise ölünceye kadar esir olarak kalır. Bir diğer Selâmân ü Ebsâl rivayeti de İbn Tu-feyl'in *Hay b. Yakzân* adlı eserinde yer alır (*DîA*, XVI, 552-553). Tûsî'nin *Şerhu'l-İşârât*'ındaki Selâmân ü Ebsâl, Mevlâ Hasan-ı Geylânî tarafından Farsça'ya tercüme edilmiş, ayrıca Mahmûd b. Mirza Ali tarafından Farsça bir tahriri yapılmıştır (Âğâ Büzürg-i Tahrânî, XVII, 95). Abdürrahîm-i Hâyîrî de *Selâmân ü Ebsâl*'i manzum hale getirmiştir (Tahrân 1343).

Selâmân ü Ebsâl hikâyesini mesnevî nazım şekliyle Farsça olarak ilk defa kaleme alan Molla Câmi'dir (ö. 898/1492). Câmi'nin *Heft Evrenğ*'indeki mesnevîlerin en küçüğü olan "Selâmân ü Ebsâl"e Huneyn b. İshak'ın tercümesi kaynaklık etmiştir. 1130 beyit olan mesnevî Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu Yâkub Bey'e ithaf edilmiştir. Câmi mesnevîyi yazarken çeşitli ilâvelerle âdetâ şahsiyetini eserine yansıtmıştır. Câmi'nin mesnevisi Reşid-i Yâsemî tarafından taş basması olarak yayımlandığı gibi (Tahrân 1305 hş.), Forbes Falconer (London 1850) ve E. Fitzgerald (nazmen, London 1856) tarafından İngilizce'ye, Auguste Bricteux tarafından Fransızca'ya (Paris 1911) tercüme edilmiştir. Câmi'nin eserinin yeni neşirlerinden birini de Muhammed Rüşen gerçekleştirmiştir

(Tahrân 1382 hş.). Selâmân ü Ebsâl hikâyesi, Câmi'ninkinden altmış dört yıl sonra Nüvîdî-i Şîrâzî tarafından tekrar mesnevî tarzında nazmedilmiştir. Nüvîdî'nin hikâyesinin kaynağı İbn Sînâ'nın kaleme aldığı *Selâmân ü Ebsâl*'in Tûsî tarafından *Şerhu'l-İşârât*'ta özeti aktarılan rivayettir.

Türk edebiyatında Lâmiî Çelebi (ö. 938/1532) Selâmân ü Ebsâl'i Câmi'den çeviri yoluyla Türkçe'ye aktarmıştır. Ancak Lâmiî, eseri kolay anlaşılır tarzda çok sayıda tasvir parçaları yanında küçük ahlâkî-didaktik manzumelerle zenginleştirmiş ve esere tercümeden çok telif hüviyeti kazandırmıştır. 1903 beyitten oluşan ve üç nüshası bilinen (İÜ Ktp., TY, nr. 3088; Ankara Millî Ktp., nr. A 736/1; The John Rylands University Library of Manchester, MS, nr. 77) eser üzerinde Erdoğan Uludağ bir doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). Lâmiî'den sonra *Selâmân ü Ebsâl*'e dair aynı adla felsefî bir risâle yazan İngiliz Kerim Efendi konuya Doğu ve Batı felsefesinden yorumlar getirmiştir (*Kıssa-i Selâmân ve Ebsâl*, İstanbul 1299).

BİBLİYOGRAFYA :

Huneyn b. İshak, *Kıssatü Selâmân ve Ebsâl*, Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 868, vr. 120^a-128^a; İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbîhât* (nşr. Mahmûd Şihâbî), Tahrân 1339, s. 151; a.mlf., *Tis'u resâ'il fi'l-hikme ve't-tab'iyyât ve kıssatü Selâmân ve Ebsâl* (nşr. Hasan Âsî), Beyrut 1406/1986, s. 125-139; Nasîrüddîn-i Tûsî, *Şerhu'l-İşârât* (nşr. Süleyman Dünyâ), Kahire 1960, III, 790-799; Abdurrahmân-ı Câmi, *Selâmân ve Ebsâl* (trc. Abdülvehhab Tarzi), İstanbul 1985; F. Falconer, *Selâmân u Ebsâl* (*An Allegorical Romance*), London 1850; A. Bricteux, *Salâmân u Absâl poème allégorique Persan*, Paris 1911; Asaf Hâlet Çelebi, *Molla Câmi: Hayatı, Şahsiyeti, Eserlerinden Parçalar*, İstanbul 1940, s. 57-60; Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul 1970, s. 18-71, ayrıca bk. tür.yer.; Âğâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşânîfi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, XVII, 94-95; M. Nazîf Şahinoğlu, *Nüvîdî-yi Şîrâzî ve Selâmân u Ebsâl*, Erzurum 1986, s. 1-20; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, s. 423-424; Erdoğan Uludağ, *Vak'a-ya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmiî Çelebi'nin Selâmân u Ebsâl Mesnevisi: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme* (doktora tezi, 1997), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Lâmiî'nin Selâmân u Ebsâl Adlı Mesnevisi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 8, Erzurum 1997, s. 67-77; I. Dehghan, "Jamî's Salâmân and Absâl", *JNES*, XXX (1971), s. 118-126; İlhan Çeneli, "Lâmiî'nin Selâmân u Ebsâl Adlı Mesnevisi", *TK*, sy. 120 (1972), s. 1246-1250; Günay Kut, "Lâmiî Çelebi and His Works", *JNES*, XXXV/2 (1976), s. 83-84; N. P. Joosse, "An Example of Medieval Arabic Pseudo-Hermeticism: The Tale of Salâmân and Absâl", *JSS*, XXXVIII/2 (1993), s. 279-293; Seyyid Hasan-ı Emîn, "Selâmân u Ebsâl: Üstûre-i Yûnânî der Menâbî-i İrânî", *İrânşî-nâsi*, XV/4, Tahrân 2004, s. 735-747; a.mlf., "Dü

Nâme der Bâre-i Selâmân u Ebsâl", a.e., XIX/2 (2007), s. 304-312; P. Heath, "Salâmân and Absâl", *El²* (Ing.), VIII, 920-921; Muhammed Kerîmî-yi Zencânî, "Selâmân u Ebsâl", *DMT*, IX, 233-234; İlhan Kuttuer – Hasan Kâtipoğlu, "Hay b. Yakzân", *DîA*, XVI, 552-553.



ERDOĞAN ULUDAĞ

SELÂME b. CENDEL

(سلامة بن جندل)

Ebû Mâlik Selâme b. Cendel
b. Abdiamr et-Temîmî el-Hârisî
(ö. 608 [?])

Câhiliye şairi.

530 yılı civarında doğdu. Temîm kabilesinden Benî Sa'd'ın büyük kollarından olan Benî Hâris oymağına mensuptur. İbn Selâm el-Cumahî, onu Husayn b. Humâm ve Mütelemmis'le birlikte Câhiliye devrinin yedinci tabaka şairleri arasında zikreder. Selâme şiirlerinden pek azı zamanımıza kadar gelmiş bulunan (mukillûn) şairlerdendir. Ayrıca Temîm kabilesinin meşhur binicilerinden olup kardeşi Ahmer de tanınmış bir binici ve şairdi. Şiirlerinde temas ettiği bazı hadiseler onun milâdî VI. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığını göstermektedir. Selâme, şiirlerinde Minkaroğulları ile Havfezan eş-Şeybânî arasında meydana gelen Cedûd savaşından (*Divân*, nşr. Fahreddin Kabâve, s. 200-203, 212-217, 252-258), 602'de Sâsânî Hükümdarı Hüsrev Pervîz'in emriyle fillere çiğnetilen Hîre Kralı III. Nu'mân'ın (Nu'mân b. Münzir) ölümünden (a.g.e., s. 182), İslâmî döneme yetişip müslüman olan ve 9 (630) yılında ölen Zeyd el-Hayl'in esaretinden (a.g.e., s. 243) söz etmektedir. Çağdaş kaynaklar Selâme'nin 600 veya 608 yılında öldüğünü kaydeder.

Selâme b. Cendel kabileler arasında kahramanlığı ve saygın kişiliğiyle tanınmıştır. Hayata çok bağlı olan Selâme şiirlerinde gençliğini yaşlılık korkusu içinde heba ettiğinden üzüntüsünü ifade etmiş, kasidelerinin girizgâhında (matla') geleneğe uymayarak kadın aşkı ve tasviri (nesîb) yerine gençliğine ağılamıştır. Bu arada ölüm korkusu duyduğunu, fakat çaresi bulunmadığından yaptığı savaşlarla nefsinin oyalanmaya çalıştığını belirtmektedir (a.g.e., s. 198). Kabilesi Temîm'in hissiyatına tercüman olmaya özen gösteren şair fahriyelerinde kendi yiğitliğinden, kabilesinin iyi hasletlerinden ve kahramanlıklarından söz etmiştir (a.g.e., s. 94 vd.). Benî Temîm'in, "Ey Selâme, bizi şiirlerinle yücelt!" demesi üzerine, "Benim söyleyebilmem için ön-

ce sizin yapmanız gerekir" diye karşılık vermesi (İbn Abdürabbih, V, 270) şairin onurlu bir insan olduğunu göstermektedir.

Divanındaki beyitlerin çoğu yazılış tarzı, hayal ve tasvirleri açısından eski ve orijinal kabul edilmektedir. Selâme b. Cendel, İbn Kuteybe gibi bazı edebiyat âlimlerine göre (eş-Şî'r ve's-şu'arâ, I, 272) atların tasvirinde büyük bir şöret kazanmıştır. *el-Mufaḍḍaliyyât*'ta yer alan en meşhur kasidesi (s. 224-225), basmakalıp deve teması yerine kabilenin savaş atlarına dair mükemmel beyitler içermektedir. Divanında görülen iki kasidesi de fahr ve hicâ türlerinin uyumu ile sona ermektedir. Öte yandan şiirinde "Allah" kelimesinin zikredilmesini sonraki devirlerde vuku bulmuş tahriflerin bir kanıtı diye görmek doğru değildir. Aynı şekilde "rahmân"dan söz etmesi de zannedildiği gibi onun hristiyan olduğu konusunda bir delil teşkil etmeyip sadece yahudi ve hristiyan ortamından etkilendiğini gösterir. Fahr, hamâse, savaş ve at tasviri, hiciv, medih, şarap tasviri ve gazel (nesîb) temalarının ele alındığı şiirlerinin çoğu kıtalar ve münferit beyitlerden oluşur. Bunlar uzun kasidelerinden râvilerin hafızalarında kalan parçalar olmalıdır. Sağlam bir kurguyu ve müzikal armoniyi yansıtan şiirlerinde sert bedevî lafızları ve garîb kelimeler hâkimdir. Bu sebeple şaire nisbet edilen basit örgülü bazı şiirlerin ona aidiyeti şüphelidir.

Selâme'nin divanı Asmaî ve Ebû Amr eş-Şeybânî'nin rivayetleriyle zamanımıza kadar gelmiş, Muhammed b. Hasan el-Ahvel bu iki rivayeti birleştirmiş ve İbnü's-Sikkî't divana şerh yazmıştır. Ebû Ali el-Kâfî divanı İbn Düreyd'den okumuş ve Endülüs'e naklederek şairin burada tanınmasını sağlamıştır. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan divanı ilk defa Clément Huart Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlamış (JA, XV/10 [1910], s. 75-86; Paris 1983), eseri Luvîs Şeyho da *el-Meşrîk* dergisinde (XIII/3 [Beyrut 1910], s. 171-190) ve müstakil olarak (Beyrut 1910, 1920) neşretmiştir. Fahreddin Kabâve dört yazma nüshasına dayanarak divanı tekrar yayımlamıştır (Halep 1387/1968; Beyrut 1987). Divan sekiz şiir (136 beyit) içerir; nâşir, ayrıca diğer kaynaklardan seksen beyte ulaşan yirmi yedi şiir ve şiir parçasını esere ilâve etmiştir. Divanın Râcî el-Esmer tarafından şerhli bir yayımı da gerçekleştirilmiştir (Beyrut 1994). Luvîs Şeyho'nun neşri Asmaî'nin Ebû Amr eş-Şeybânî'den yaptığı rivayete, Fahreddin Kabâve ve Râcî el-Esmer neşirleri ise Muhammed b. Hasan el-Ahvel rivayetine dayanmaktadır.

Divan neşirlerinin sonuna eklenen beyit ve kıtaların bir kısmı A'şâ el-Bâhilî, Nâbige ez-Zübânî, Abîd b. Ebras ve Alkame b. Abde gibi şairlere aittir. Eserin Türk ve İslâm Eserleri Müzesi ile (nr. 2015) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Bağdat Köşkü, nr. 125) nüshaları ünlü hattat İbnü'l-Bevvâb tarafından yazılmıştır. Fahreddin Kabâve, *Selâme b. Cendel: Hayâtühû ve şî'rüh* (yüksek lisans tezi, 1964, Kahire) ve *Selâme b. Cendel: eş-Şâ'irü'l-fâris* (Halep 1968; Dimaşk 1992) adlı monografileri kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Selâme b. Cendel, *Divân* (nşr. Fahreddin Kabâve), Halep 1387/1968, neşredenin girişi, s. 11-72; a.e. (nşr. Râcî el-Esmer), Beyrut 1414/1994, neşredenin girişi, s. 7-8; a.e.: *Divân* (trc. Cl. Huart), Paris 1983, s. 11-15; Mufaddal ed-Dabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât* (nşr. C. J. Lyall), Oxford 1921, s. 224-225; a.e. (nşr. Fahreddin Kabâve), Beyrut 1407/1987, II, 565-595; Ma'mer b. Müsennâ, *Ne-kâ'iz* (nşr. A. A. Bevan), Leiden 1905, I, 144 vd.; Asmaî, *el-Aşma'îyyât* (nşr. Ömer Fârûk et-Tabbâ), Beyrut 1416/1995, s. 109-113; Cumahî, *Fu-hûlû's-şu'arâ* (Beyrut), s. 66; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, III, 44, 84, 318; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-şu'arâ*, I, 262-263, 272-273; İbn Abdürabbih, *el-İkḍü'l-ferîd*, V, 270; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizâ-netü'l-edeb*, IV, 29-30; L. Şeyho, *Şu'arâ'ü'n-Naş-râniyye*, Beyrut 1890, I, 486-491; R. Geyer, "Zum Divân des Salamat Ibn Jandal", *Festschrift Eduard Sachau*, Berlin 1915, s. 345-367; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 59; I. Krachkowski, *Über Arabische Handschriften Gebeugt*, Leipzig 1949, s. 39-45; Sezgin, *GAS*, II, 192-193; a.e. (Ar.), II/2, s. 148-150; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fî târi-hi'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1986, s. 224-225; Afif Abdurrahman, *Mu'cemü's-şu'arâ*, Beyrut 1417/1996, s. 115-116; Nurettin Ceviz, "Câhiliye Döneminde Süvari Şairler", *EKEV Akademik Dergisi*, VI/10, Ankara 2002, s. 196-197; F. Krenkow, "Selâme", *İA*, X, 333-334; a.mlf. - [Renate Jacobij], "Salâma b. Džandal", *IE²* (Ing.), VIII, 918-919; A. Batrus, "İbn Cendel", *Mv.AÜ*, V, 471-474.



SÜLEYMAN TULÜCÜ

SELÂME MÜSÂ

(سلامة موسى)

(1887-1958)

⌈ Mısırlı hristiyan gazeteci ve yazar. ⌋

Mısır'ın Nil deltasındaki Zekâzîk şehrine yakın bir köyde Kıptî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Üst düzey bir devlet memuru olan babasını henüz iki yaşında iken kaybetti. İlk öğrenimini Zekâzîk'te, orta öğrenimini Kahire'de tamamladı. 1907'de Paris'e gitti ve orada Fransız aydınlarıyla tanışma imkânı buldu. Bu dönemde kendisinde sosyalist düşüncelerin oluşmaya başladığı ve kadının özgürleştirilmesi konusu üzerinde durduğu görülür.

1908'de Londra'ya geçti. Londra'da Lincoln's Inn cemiyetine girerek hukuk, Mısır bilimi (Egyptoloji), jeoloji, biyoloji ve ekonomi eğitimi aldı. Bu sırada Darwin, Spencer, Ibsen, Renan, Shaw, H. G. Wells, Ellioth Smith, Dostoyevski, Tolstoy, Gorki, Rousseau, Sartre, France, Goethe, Nietzsche, Marks, Freud, Gandi, Nehru gibi yazarların eserlerini tanıdı. Temmuz 1909'da Londra'da barışçı yollarla sosyalist reformları gerçekleştirme amacı güden Fabian Society'ye katıldı ve burada Bernard Shaw ile tanıştı. Hümanist ve sosyalist düşüncelerinin çoğunu Shaw'dan aldı. Arap dünyasının fikir öncülerinden sayılan Şiblî Şümeyyil, Ya'kub Sarrûf, Ferah Antûn ve Ahmed Lutfi es-Seyyid'den etkilendi.

Selâme Müsâ, Avrupa'dan Mısır'a döndüğünde *el-Livâ* gazetesini çıkarmaya başladı. Bunun yanında *el-Câmî'a*, *el-Mukteṭaf*, *el-Mahrûse*, *el-Aḥbâr*, *el-Belâğ*, *Cerîdetü Mısır*, *Mecelletü'l-hadiş*, *en-Nidâ*, *el-Veîdül-Mısrî*, *Aḥbârü'l-yevm*, *el-Cil* ve *el-İnzâr* gibi yayın organlarında yazıları yayımlandı. 1914'te Mısır'da bilim ve edebiyata dair ilk haftalık dergi olan *el-Mustakbe'lî* çıkardı. Arap sosyalist hareketinin öncülerinden biri olarak 1920'de faaliyete başlayan ve kısa ömürlü olan Mısır Sosyalist Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1923-1929 yıllarında Corcî Zeydân'ın kurduğu *el-Hilâl* dergisinin editörlüğünü yaptı. 1929'da *el-Hilâl*'den ayrılarak aylık *el-Mecelletü'l-cedîde* ve haftalık *el-Mısrî* dergilerini çıkardı. Ancak bu dergiler bir süre sonra kapatıldı. *el-Mecelletü'l-cedîde* 1933'te tekrar yayımlanmaya başladı. Bu dergi Selâme Müsâ'nın, Batılılaşma'dan yana Mısır'ı diğer Arap ülkelerinden farklı gören ve Mısır'ı Arap yarımadasıyla değil Firavun uygarlığıyla ilişkilendiren görüşlerinin ifade aracı oldu. Birçok makalesinde öğrencileri devrimci yola yönlendiren sosyalist görüşlerini ortaya koydu. Gandi'nin etkisi altında Mısırlılar'ı yerli ürünleri alıp yabancı ürünleri boykot etmeye çağıran Mısırî li'l-Mısırî adıyla bir dernek kurdu. Darwin'in evrim teorisini benimseyen Selâme Müsâ doğum kontrolünün gerekliliği görüşünü savunuyordu. 1940-1942 yıllarında Sosyal İşler Bakanlığı'nın *eş-Şü'ûnü'l-ictimâ'iyye* dergisine katkıda bulundu. 5 Ağustos 1958'de öldü.

Arap alfabesinin gelişmeyi engellediği görüşünde olan Selâme Müsâ bu alfabenin Latin alfabesiyle değiştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu konuda Türkiye'yi örnek gösteriyor ve Latin alfabesinin Mısır için geleceğe sıçrama imkânı olacağını ileri sürüyordu. Bazı yönlerden çelişki-